

Ideový ekologický návrh na nové funkčné členenie územia Petržalky (V. bratislavského obvodu)

MÁRIA KOZOVÁ, EVA KALIVODOVÁ, DAGMAR ŠTEFUNKOVÁ

Bratislava patrí medzi osem osobitne sledovaných oblastí na Slovensku s najviac ohrozeným životným prostredím. Doterajšie zámery smerujúce k výraznejšiemu zlepšeniu životného prostredia sa zatiaľ ani napriek mnohým prijatým opatreniam napodariť dosiahnuť. Extenzívny rozvoj mesta, porušenie historickej kontinuity, nevhodná štruktúra ekonomiky, nevhodné riešenie dopravy, nekomplexnosť a nízky štandard bytovej výstavby spolu s dlhodobým nedocenením významu prírodného prostredia sa osobitne viditeľne prejavili v V. bratislavskom obvode. Vybudovanie 130-tisícového jednogeneračného sídliska — bez zabezpečenia dostatku pracovných príležitostí, služieb, kultúrnych, školských, zdravotných a sociálnych zariadení, dopravy — vyvolalo vážne sociálne a ekologické problémy.

Nepriaznivo sa prejavujú aj problémy hygieny životného prostredia. Ide hlavne o vplyv znečistenia ovzdušia zo závodov (Slovnaft, Matarador) a z dopravy, ako aj vysokú prašnosť z rozsiahlych plôch neupravených stavenísk, skládok a pod. K tomu prispieva aj výrazný deficit zelene, predovšetkým v sídlisku a v neposlednej miere aj znečistenie povrchových a podzemných vôd. Nedoriešená doprava spôsobuje okrem toho vysokú hlučnosť v obytných súboroch.

Osobitne negatívny vplyv na celé prírodné prostredie V. obvodu mali zásahy súvisiace s výstavbou sústavy vodných diel Gabčíkovo-Nagymaros a protipovodňovými opatreniami. Možno sem zaradiť veľkoplošný výrub lesov v priestore budúcej Hrušovskej zdrže, výrub lesov na výstavbu hrádzí a priesakového kanála, výrub lesov v inundácii Dunaja v súvislosti so zabezpečením protipovodňovej ochrany, necitlivé zásahy do ramennej sústavy Dunaja,

nadmerná ťažba štrkov, vytváranie nelegálnych skládok v priestoroch lesov, zvyškov ramien a celková plošná devastácia územia.

Všetky tieto fakty si vynútili prehodnotenie súčasného stavu aj posúdenie ďalších plánovaných zásahov. Nové spoločenské, ekonomické a sociálne zmeny napokon úplne pretransformovali hodnotové relácie v území. Hraničná poloha, ktorá bola ešte donedávna brzdou rozvoja územia, nadobúda dnes prioritnú pozíciu posilňujúcu novú kvalitatívnu orientáciu. Pripravujú sa nové postupy na hodnotenie prírodných a civilizačných zdrojov, reálne sa uvažuje o vytvorení zóny voľného obchodu na území Bratislavy. Toto by sa bezprostredne odrazilo na celkovej zmene funkčného zónovania v území Petržalky.

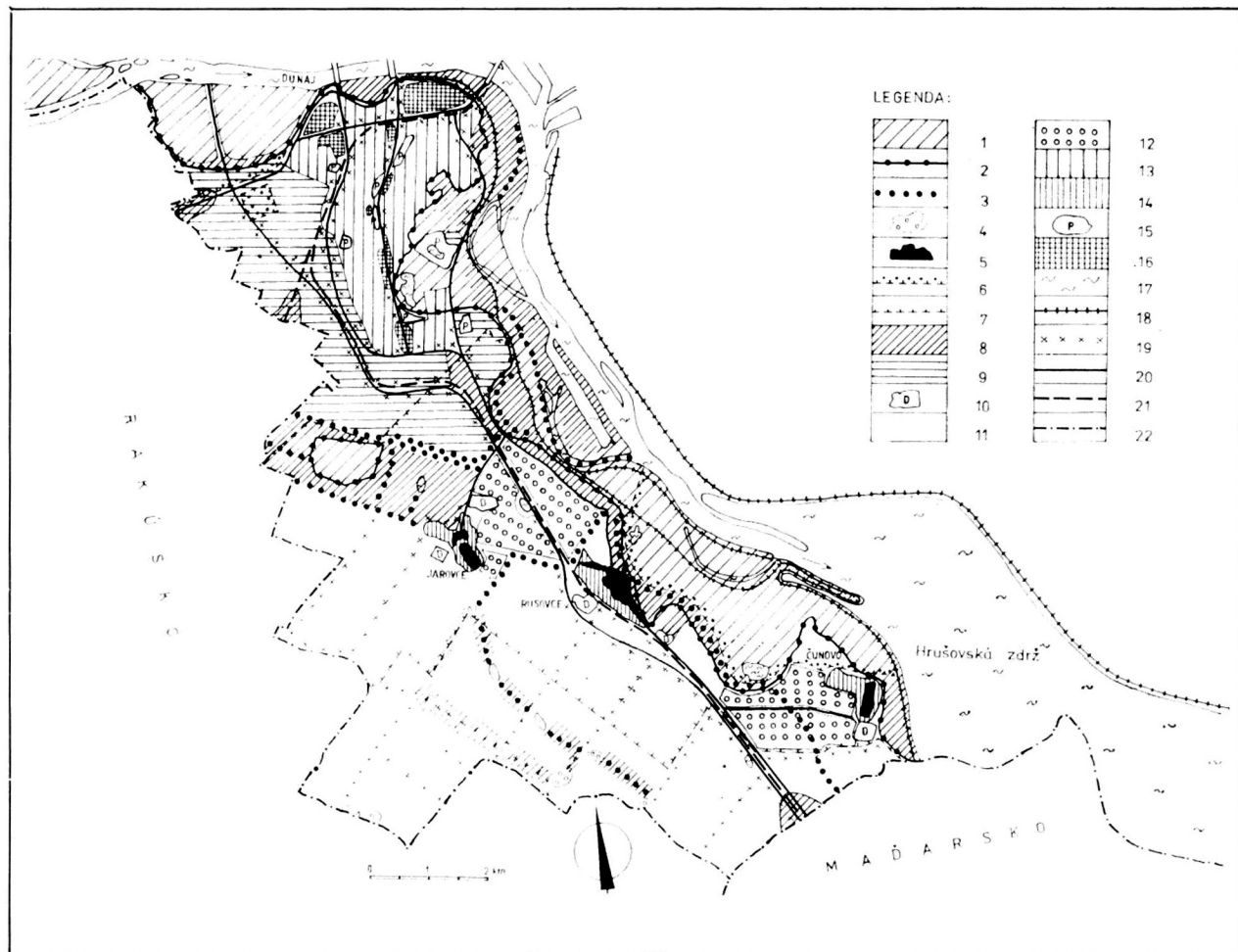
Prehodnocuje sa aj celý projekt výstavby vodného diela Gabčíkovo, ktorého časti — Hrušovská zdrž, hrázde, priesakový kanál — zasahujú do územia V. bratislavského obvodu. Posudky

nezávislých skupín expertov, vypracované na začiatku r. 1990, poukazujú na závažné negatívne vplyvy vodného diela na prírodné prostredie, najmä na kvalitu podzemných vôd a zmenu ich režimov. Vyvoláva to reťaz škôd v chránených územiach, v poľnohospodárstve, v lesnom hospodárstve aj v sociálnej sfére. Súčasne sa pripravujú v spolupráci s rakúskymi a maďarskými prírodovedcami a ochranármi — podklady na vytvorenie medzinárodného parku, ktorý by zodpovedal kritériám IUCN (International Union for Conservation of Nature) Medzinárodnej únie na ochranu prírody a prírodných zdrojov. Organickou súčasťou navrhova-

ného trilaterálneho parku, ktorý by mal byť založený r. 1992, by sa mala stať aj časť chránených území v V. bratislavskom obvode.

Nové pohľady na rozvoj územia vyplynú aj zo zmeny vlastníckych vzťahov. Spolu s vytvorením zóny voľného obchodu to určite vyvolá aj prílev zahraničného kapitálu, zvýšenie cestovného ruchu atď. Reálne možno očakávať aj zníženie celkovej väzby V. obvodu na územie ostatnej Bratislavy, zvýšenie väzby v smere na Viedeň a celkové posilnenie rozvoja — hlavne sídliska Petržalky — ako samostatného mestského útvaru.

Obr. 1. Ideový ekologický návrh na nové funkčné členenie územia V. bratislavského obvodu. (1 — územie s dominantnou funkciou zachovania prírodných hodnôt, 2 — hranice navrhovaného Národného parku „Podunajsko“, 3 — biokoridory spájajúce biocentrá alebo ekobunky, 4 — maloplošné lesíky a remízky, 5 — územie s dominantnou funkciou zachovania kultúrnych a historických hodnôt, 6 — 1. ochranné pásmo vodných zdrojov pitnej vody (VZ), 7 — 2. ochranné pásmo vodného zdroja, 8 — územie s dominantnou rekreačnou funkciou, 9 —

územie s dominantnou funkciou priemyslu, obchodu, výstavníctva a ostatných služieb, 10 — hospodárske dvory, 11 — územie s poľnohospodárskym využitím s prevahou ornej pôdy, 12 — veľkoplošné ovocné sady, 13 — vysokopodlažná zástavba, 14 — nízkopodlažná zástavba, 15 — parky s vyššou vybavenosťou, 16 — zóny s vysokým stupňom atraktívnosti urbanistických a prírodných prvkov, 17 — vodné plochy a toky, 18 — hlavné hrádze, 19 — krajinná zeleň a ochranné hygienické línie vysokej zelene, 20 — hlavné cesty, 21 — železnice, 22 — štátna hranica.)

Ideový návrh a jeho hlavné východiská

Pri hodnotení očakávaných smerov rozvoja v súvislosti s tvorbou ideového ekologického návrhu nového funkčného členenia sme uvažovali a kriticky posúdili tieto okruhy problémov: urbanizačný rozvoj, rozvoj poľnohospodárstva a priemyslu, ochranu a racionálne využívanie vodných zdrojov, ochranu prírody a kultúrnych hodnôt, likvidáciu odpadov a súčasný aj výhľadový stav hygieny prostredia.

Vychádzajúc z existujúcich a očakávaných problémov sme načrtli nové funkčné členenie celého územia (obr. 1). Náš návrh vychádza zo syntetického prehodnotenia vzájomných priestorových vzťahov a súvislostí. Pritom za najzávažnejšie vstupné predpoklady na nové funkčné členenie územia považujeme rešpektovanie existujúcich prírodných, kultúrnych, spoločenských a sociálnych daností. Naším cieľom je neprekročiť prípustnú krajinnoeologickú a sociálnu únosnosť. Návrhy preto musia rešpektovať taký súbor požiadaviek, ktorý by umožnil dosiahnuť

harmonický a dlhodobý (ekologický a sociálno-ekonomický) udržateľný rozvoj územia. Na základe zhodnotenia podkladov, štúdií, projektov (Kozová, Kalivodová, Štefunková a kol., 1990) a terénneho prieskumu celého V. obvodu ide predovšetkým o tieto požiadavky:

- a) funkčné dotvorenie a zlepšenie súčasného stavu životného prostredia územia,
- b) optimálne zosúladienie ďalšieho rozvoja so širšími polohovými vzťahmi s krajinnoekologickým a sociálnym potenciálom územia, ktoré by malo zahŕňať:
  - minimalizovanie nárastu obyvateľstva,
  - vytvorenie funkčných zón v nadväznosti na širšie priestorové vzťahy a súvislosti,
  - minimalizovanie prepravných vzdialeností osôb a tovaru,
  - skvalitnenie a posilnenie dopravy do centra Bratislavy,
- c) zabezpečenie protipovodňovej ochrany územia,
- d) minimalizovanie stretov záujmov v krajine,
- e) zlepšenie celkového biologicko-ekologického a estetického stavu územia.

Ideový návrh na nové funkčné členenie

Ideový návrh (obr. 1) sme vypracovali podľa predstáv o optimálnom využívaní záujmového územia z hľadiska ekológie, ochrany prírody a prírodných zdrojov (tzv. východiskových predpokladov na určenie krajinnoekologickej únosnosti územia) a z hľadiska súčasných a perspektívnych sociálno-ekonomických daností a súvislostí (hygieny prostredia, východiskového sociálneho potenciálu územia, širších priestorových vzťahov a súvislostí atď.).

Návrh považujeme za východiskovú ekologickú predstavu na výber alternatív vyváženého urbanistického rozvoja územia. Preto sme sa nezaoberali otázkami technických parametrov, ktoré bude vyžadovať navrhovaná výstavba a nové funkčné členenie územia.

Základné zónovanie (funkčné členenie) priestoru by sa už nemalo výraznejšie meniť, pretože rešpektuje krajinnoekologický a sociálny potenciál územia. Vnútorne členenie zón je možné v tejto fáze voľne upravovať a dotvárať ďalšími vhodnými prvkami.

Územie s dominantnou funkciou zachovania prírodných hodnôt sme v V. obvode vymedzili hranicou navrhovaného Národného parku „Podunajsko“ (podľa MV SZOPK, Bratislava, 1988). V súčasnosti prebiehajú prípravné práce a rokovania, aby sa do r. 1992 vytvorili na území pozdĺž Dunaja a jeho prítokov (Morava, Dyje, Raab, Váh, Hron, Mošovský Dunaj, Malý Dunaj a Ipeľ) podmienky na vyhlásenie trilaterálneho parku založeného na integrovanej

ochrane suchozemských a vodných ekosystémov. V tomto zmysle je potrebné vyhlásiť sústavu prírodných rezervácií a územie integrovať do podoby medzinárodného parku, zodpovedajúceho kritériám IUCN. To by, pravda, znamenalo z celého priestoru medzinárodného parku vylúčiť všetky projekty, ktoré by mohli narušiť túto oblasť, a ponechať v nej iba tradičné činnosti — skôr extenzívneho charakteru, ktoré by prírodné hodnoty nenarušili. Ide najmä o dokončenie výstavby vodného diela Gabčíkovo a navrhované vodné dielo Dunaj—Odra—Labe.

V tomto zmysle bude treba na území Petržalky diferencovane prehodnotiť tie časti, ktoré by spadali do medzinárodného parku. Išlo by predovšetkým o oblasti, ktoré sa považujú za biocentrá a biokoridory (obr. 1), ostatné vyčlenené územie by spadalo do ochranného pásma s osobitným štatútom, kde by sa diferencovali formy vhodného rekreačného, príp. ďalšieho využitia.

Návrh na ochranu prírodných hodnôt v danom území rešpektuje predpoklady, ktoré sú základom pri tvorbe územných systémov ekologickej stability (Löw a kol., 1984; Buček, Lacina, Löw, 1984) a vychádza z analogických predpokladov, aké použili Lisický a Rovný (1987) v práci zameranej na tvorbu systému biocentier a biokoridorov na území Žitného ostrova medzi Dobrohoštom a Palkovičovom.

Takýto systém by umožnil a zabezpečil dlhodobé prežitie pôvodnej bioty. Návrh má teda začleniť záujmové územie do **nadregionálneho** a **regionálneho** územného systému ekologickej stability (ÚSES) prostredníctvom funkčných prvkov **lokálnej** úrovne tak, aby sa zabezpečila maximálne možná kontinuita všetkých troch úrovní. Vytvorenie ÚSES má umožniť nielen migráciu živočíchov, ale vytvoriť pufrovaciu zónu medzi prísne chráneným a intenzívne obhospodarovaným územím, rozčleniť veľké hony na ekologicky vhodnejšie celky a celkove zlepšiť ekologickú rovnováhu v území.

Literatúra:

- Kozová, M., Kalivodová, E., Štefunková, D. a kol., 1990: Ideový ekologický návrh pre výber alternatív nového funkčného členenia územia V. bratislavského obvodu. Ekol. Exp., Ústav krajiny ekológie SAV, Bratislava, 26 pp.
- Lisický, M., Rovný, B., 1987: Podunajská krajina: memento i výzva. Poznaň a chrán, SZOPK, ÚČOP, 3, p. 16—17.
- Löw, J. a kol., 1984: Zásady pro vymezování a navrhování územních systémů ekologickej stability v územně plánovací praxi. Agroprojekt, Brno, 55 pp.
- Návrh Národného parku „Podunajsko“ (mapové prílohy v mierke 1 : 25 000, 1 : 10 000), MV SZOPK, 1987—1988.